

Ladislav Hosák, Rudolf Šrámek

Czeskie echa nazwy Kielce

Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego 8, 375-383

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

LADISLAV HOSÁK, RUDOLF ŠRÁMEK

Przekład z jęz. czeskiego — doc. dr Wacław Urban

CZESKIE ECHA NAZWY KIELCE¹

I. MORAWSKI BLIŻNIAK KIELC

Południowe regiony Polski i ziemie czeskie w dawniejszym okresie swych dziejów miały wiele wspólnego. Dotyczy to w szczególnym stopniu rozwoju starszej toponomastyki, jako że nadawanie nazw osiedlom postępowało na ziemiach czeskich podobną drogą, jak w południowej Polsce, zwłaszcza zaś w zachodniej Małopolsce. Stąd podobieństwo najstarszych nazw miejscowych w zachodniej Małopolsce i na Morawach tak bardzo rzuca się w oczy.

Nazwa Osvětimany w okolicach Uherskiego Hradišťa jest z pewnością bardzo starego pochodzenia. Chodzi tu bowiem o ośrodek, który odgrywał pewną rolę już w dobie istnienia państwa wielkomorawskiego, o czym świadczy dawny kościółek Św. Klemensa w pobliżu Osvětman. Samą natomiast nazwę miejscowości najślusniej zapewne wytłumaczyć można tym, że jej mieszkańcy przybyli z Oświęcimia.

Uderzające jest też, że polskie miasto Kielce ma, jeśli chodzi o nazwę, niemalą analogii na ziemiach czeskich. Przede wszystkim wymienić tu musimy — na Morawach — miasto Kelč, dalej wsie Kelčany koło Kyjova (i Uherskiego Hradišťa)², Kelčice koło Prostějova i Kelníky pod Uherskim Brodem. Nazwy miejscowe o podobnym brzmieniu były rozpowszechnione nie tylko na Morawach. Także we właściwych Czechach istniały w średniowieczu wsie Kelče (też Kelce lub Keleč) w okolicach Benešova, Kelníky koło Jičína oraz Kly, Klí bądź Kel koło Kolína; jednak wszystkie te trzy wsie już nie istnieją.

¹ Autorem pierwszego z publikowanych szkiców jest prof. dr Ladislav Hosák, kierownik Zakładu Dziejów Regionalnych Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu, drugiego zaś dr Rudolf Šrámek, pracownik Instytutu Języka Czeskiego Czechosłowackiej Akademii Nauk w Brnie. Prof. Hosák, jeden z najwybitniejszych znawców dziejów Moraw, zmarł w trakcie druku tego artykułu 3 listopada 1972, w 74 roku życia (przyp. tłum.).

² Znane już w 1365 r. jako wieś z warownią, Kelčany należały wtedy do tej samej możnej rodziny panów z Boskovic, co znane od 1350 r. Osvětimany (L. Hosák *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848—1960. Úvodní svazek*, Ostrava 1967, s. 180 i 190). Nasuwa to dodatkowe przypuszczenia o polskim (jenieckim?) pochodzeniu ludności obu wsi, choć Šrámek mówi o Kelčanach inaczej (przyp. tłum.).

Bezspornie najstarszą z wymienionych osad jest Kelč (koło Hranic i Přerova — przyp. tłum.), choć wymieniono ją w źródłach pisanych dopiero w 1247 r. Już pierwszy rzut oka na mapę orientuje, że położenie owej miejscowości było bardzo korzystne dla osadnictwa: nie tylko warunki terenowe umożliwiały powstanie tu właśnie naturalnego ośrodka zasiedlonego obszaru, ale zbiegało się tam kilka dróg prowadzących ze Śląska i Moraw na Poważe (zachodnią Słowację). Nie dziwi więc, że Kelč obfituje w bogate znaleziska archeologiczne jeszcze z tego okresu, który nie pozostawił żadnych pisanych wiadomości o Morawach. Dla dawności i znaczenia Kelczy bardzo ważne jest odkrycie w 1938 r. skarbu wczesnośredniowiecznego, składającego się z najróżniejszych monet europejskich, a zakopanego wkrótce po roku 1000. Znalezisko świadczy o tym, że Kelč już w tej dobie leżała przy ważnej drodze handlowej, a raczej przy ważnych szlakach handlowych, które właśnie w Kelczy się przecinały. W sytuacji komunikacyjnej okolic Kelczy można zorientować się zarówno przy pomocy źródeł pisanych czy znalezisk archeologicznych, jak i nazw miejscowości i ich części. Ze starodawnego miasteczka Hulína wychodziła — w górę rzeczki Rusawy — droga handlowa zwana Hučnica (*hlučná cesta*, tj. huczna droga).

W sąsiedztwie Kelczy przy rzece Bečvie powstał koło miasta Hranice inny zasiedlony obszar. Należał on już u schyłku XII stulecia do benedyktyńskiego klasztoru w Rajhradzie, został jednak wkrótce przejęty przez klasztor norbertański w Hradištiu (pod Ołomuńcem). Ślady obu zakonów (benedyktyńskiego zakonu czarnych księży oraz norbertańskiego zakonu białych księży) znajdujemy również w tutejszej toponomastyce: wcześniej został zasiedlony Černotín, później — za norbertanów — sąsiedni Bělotín. Pierwotna słowiańska nazwa Hranice została później zmieniona w języku niemieckim na Weisskirchen (po łacinie Alba Ecclesia — kościół białych księży). Nazwa Hranice nie oznaczała granicy między Morawami i Śląskiem, lecz jedynie wskazywała, że miejscowość ta była miastem najdalej wysuniętym w kierunku granicy. Kilka kilometrów na północny wschód od Hranic pod wsią Bělotín spotykamy nazwę terenową *Železná Vrata*, która jest pamiątką starego pogranicznego umocnienia przy wyjściu szlaku handlowego z granicznej puszczy, potwierdzonej przez cały szereg osad z doby kolonizacji, których nazwy w niemieckim brzmieniu mają końcówkę — *walde*³ (koło Nowego Jičína i opawskiego Bilowca oraz w Cieszyńskim). Również droga handlowa idąca przez Hranice zwana była Hučnice, o czym świadczy nazwa ulicy w Starym Jičynie. Od tego gościńca szła boczna droga z Hranic w stronę Kelczy; jej kierunek poświadcza nazwa terenowa *Cerekvice*⁴ w okolicach kąpieliska Teplice i szereg nazw terenowych, takich jak *Stráž*, *Strážná* itp. Główna droga ku Kelczy wychodziła jednak ze Śląska Opawskiego i zmierzała przez Kelč w górę Vsetínskiej Bečvy, tam gdzie jej kierunek pozostawiał ślad w nazwie wsi Jablunka, i dalej do Poważa.

Nazwa Kelczy pojawia się po raz pierwszy w 1201 r. w dokumencie ustalającym granice ujazdu (okręgu) hranickiego, jest to jednak średniowieczny falsyfikat. Choć najstarsza pewna wiadomość o Kelczy pochodzi dopiero z r. 1247, nie ulega jednak najmniejszej wątpliwości, że osada istniała już dużo wcześniej. Świadczą o tym nie tylko znaleziska archeologiczne i nazwy lokalne, ale pośrednio także dokument biskupa Henryka Zdíka z r. 1131, wyliczający majątności

³ — las (z przyp. tłum.).

⁴ Stare określenie kościoła (z przyp. tłum.).

kościół morawskiego. Mówi on, że na krótko przed r. 1131 ołomuniecki biskup Jan zyskał od ołomunieckiego księcia Ottona wsi: Sazany (które zwały się z Kelčą), Těšice, Zámrsky, Nĕmetice i Milotice. Wszystkie one leżą w najbliższej okolicy Kelčy i Kelč stanowi ich naturalny ośrodek. Dokument jednak jej samej nie wymienia, skąd wniosek, że została w rękach książęcych. Pewne jest jednak, że w r. 1247 Kelč należała do posiadłości biskupstwa ołomunieckiego. Wymieniono wtedy kościół parafialny Św. Piotra i Pawła w Kelčy; beneficjum to występowało już w dobie stosunkowo wczesnej i stąd jest jeszcze jednym dowodem dawności Kelčy i jej ówczesnego znaczenia. Nie jest wykluczone, że była ona ośrodkiem jakiegoś mniejszego plemienia. Kościół był tu bogato wyposażony; należało doń wiele posiadłości rozrzuconych po całej Kelčy, które tworzyły osobną organizację zwaną Posvátno (niedaleko Warszawy Kielczykowizna jest znów przysiółkiem koło wsi Poświętne — przyp. tłum.).

Dokument o nadaniu Kelčy przywilejów miasta nie zachował się, istnieje jednak informacja o nim w późnym dokumencie z XVI stulecia. Świadczy ona, że Kelčy nadał prawa miejskie biskup ołomuniecki Brunon gdzieś po roku 1267, bo w ówczesnym testamencie Brunona brak jeszcze wzmianki o jego działalności kolonizacyjnej w okolicach Kelčy. W spisie lenn biskupstwa ołomunieckiego pochodzącym prawdopodobnie z 1317 r. przytoczono Kelč jako ośrodek dóbr biskupich, co znów oznacza, że przynajmniej wtedy istniał tam gród biskupi. Kaplicą grodową był niewątpliwie filialny kościółek Św. Katarzyny, połączony niegdyś z grodem podziemnym chodnikiem. W źródłach z XIV w. jawi się nam Kelč jako znaczne i ludne miasto, rozszerzone o nowo założoną Nową Kelč. Obok miasta było kilka dworów, które biskupi oddawali w lenno. W dwudziestych latach XV stulecia zdobyli Kelč husyci i przez pewien czas stanowiła ona ich bazę w tych okolicach⁵.

II. CZESKI FILOLOG O NAZWIE KIELCE

Ku uwadze historyka warto podać rozbiór toponomastyczny tej nazwy.

Rdzeniem nazwy Kielce oraz czeskich i morawskich nazw miejscowych Kelč, Kelčany, Kelčice, Kelniki, Kly i Chlovy < *Klovy⁶ jest imię pospolite „kel” (czes.), pol. kiel, ros. klyk, ukr. ikło, białorus. ikól, bułg. gligan, serbochorw. *káljak, słoweń. dialekt. kel < prasłow. kьlь, špičák (inny wyraz czeski o tymże znaczeniu — przyp. tłum.), Spitzzahn, Eckzahn, Hauzahn (niem.)⁷. W słowiańskim nazewnictwie pierwiastek ten został użyty tylko w czeszczyźnie (po części też w języku słowackim: jedynie w nazwie Kelča, powiat Humenné, na wschod-

⁵ Te, jakże podobne do historii Kielc, średniowieczne dzieje Kelčy kontynuuje Hosák oraz podaje odnośną literaturę w wydawnictwie *Historický místopis...*, op. cit., s. 325—327 (przyp. tłum.).

⁶ Tak oznaczamy formy zanikłe (przyp. tłum.).

⁷ Zob. V. Šmilauer *Příručka slovanské toponomastiky*, Praha 1970, s. 20, 106; V. Machek *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha 1957, s. 198 (kel 2); M. Vasmer *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1953, t. I, s. 574; F. Sławski *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1958—1965, t. II, s. 142; J. Gebauer *Slovník staročeský*, Praha 1903, t. II, s. 34.

niej Słowacji) i w polszczyźnie (Kielce, Kielcza, Kielec, Kielcza, Kielczany itd., patrz niżej)⁸.

Na podstawie słowiańskiej antroponimii (nauki o nazwach osobowych) wiadomo, że w dawnych czasach często tak dobierano imiona, aby już swym zasadniczym znaczeniem leksykalnym oznaczały pewną właściwość, jaką dana osoba miała osiąść w przyszłości, a jakiej jej już przy narodzinach życzoneo itp. Ważnym motywem psychologicznym przy nadawaniu imienia była też chęć ochrony przed światem demonów, co miała zapewnić również nazwa osobowa, np. bułg. Durko, czes. Hlúpata, pol. Głupoń, Nielepa, Potwór, Nożek, Strzałek, Byk, Wilk, czes. Kozel, Medvěd itd.; do tego rodzaju nazw osobowych zaliczamy również czeskie Kel, Kelec, Kelek, Kelník, pol. Kiel, Kielec, Kielek. Wiadomo, że imię ochronne było często nadawane tylko jako imię sfingowane, podczas gdy prawdziwe stanowiło tabu⁹.

Drogi, na których z nazw osobowych Kel, Kelec, Kelek, Kelník powstawały nazwy miejscowe, były niewątpliwie rozmaite. Tłumaczenia, jakoby w miejscowościach zwanych Kielce, Kielcz itd. (u nas Kelč, Kelčice) znajdowano kły mamutów lub zwierząt ofiarnych, są zwykłą fantazją.

Podobieństwo między poszczególnymi nazwami jest tylko częściowe, leży mianowicie w tym, że mają one ten sam rdzeń Kel-; poza tym poszczególne z owych nazw miejscowych należą do różnych słowiańskich typów słowotwórczych, których nie można traktować wymiennie zarówno ze względu na ich odrębną strukturę słowotwórczą, jak i ich różną wartość warstwową. Z tej też przyczyny np. jest wielka różnica między czes. Kelčice a Kelníky, pol. Kielce a Kielnica lub Kieleczka. Formy Kelč, Kelčany, Kelníky, Kielcz, Kielczany są oczywiście starsze, choć i między nimi jest pewna różnica (Kelč a Kelčany), podczas gdy polskie formy: Kielczów, Kielczyn, Kielczykowizna, Kielczówek są młodsze.

Poszczególne nazwy (kolejno czeskie, morawskie, słowackie, polskie):

Kelč — Czechy: Keleč, 5 km na północny zachód od Neveklova¹⁰.

— Morawy: 20 km na płn. zach. od Vsetína¹¹.

— Słowacja: brak.

— Polska: Kielcz koło Starego Żabna, woj. zielonogórskie.

⁸ Skarbnicą nazw miejscowych z Czech jest dzieło A. Profousa *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*, t. I—II, Praha 1947—1951, t. IV (A. Profous i J. Soboda) 1957, t. V (J. Svoboda i V. Šmilauer) 1960. Do nazw z Moraw: F. Černý, P. Váša *Moravská jména místní*, Výklady filologické, Brno 1907, a zwłaszcza L. Hosák i R. Šrámek *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1970, t. I (A-L), t. II (M-Z) w rękopisie. Dalej skracamy: Prof. — Profous, ČV — Černý—Váša. Dla ziem polskich mieliśmy do dyspozycji jedynie *Spis miejscowości PRL*, Warszawa 1968, tam zwłaszcza s. 465—466. Materiał przytoczony przez J. Pazdura (*Dzieje Kielc do 1863 roku*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, s. 21) sugeruje, iż nazwy pochodne od „kel” występują także na zachodnich ziemiach ruskich (przyp. tłum.).

⁹ Dokładniej por. J. Svoboda *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha 1964, s. 44—45.

¹⁰ Prof., t. II, s. 220 i t. V, s. 567.

¹¹ ČV, s. 90.

Ta nazwa miejscowa, utworzona z pomocą przyrostka dzierżawczego — jь z nazwy osobowej Kelec, Kelek, praceskie * Kleč: Кѣлѣкъ/ѣкъ + -jь oznacza „Kelców, Kelków majątek”. Ponieważ jednak od obu postaci * Kleč i Keleč genitivus, dativus, locativus i instrumentalis brzmiały: do Kelčě, v Kelči, za Kelčem (później femininum: Kelčí), wytworzył się przez morfologiczne upodobnienie do tych przypadków nowy nominativus Kelč. Taki proces jest rzeczą zwykłą w czesko-morawskim nazewnictwie miejscowym; porównajmy pary Běleč — dialektyczne Bělč, Luleč — Lulč, Teleč — literackie Telč, Třeščeč — lit. Třešt' (ze šč > št'), Želeč — dial. Želč.

- Kelč a — Czechy: brak
 — Morawy: brak
 — Słowacja: w powiecie Humenné
 — Polska: Kielcza, woj. opolskie.

Owa nazwa miejscowa zawiera przyrostek dzierżawczy -ja dodany do nazwy osobowej Kelec, Kelek; zob. Kelč. Pierwotna forma * Kleča¹² zmieniła się pod wpływem rodzaju męskiego na Kelča. To upodobnienie mogło nastąpić zresztą już bezpośrednio w nazwie osobowej.

- Kelč a n y — Czechy: brak
 — Morawy: 3,5 km na wschód od Kyjova
 — Słowacja: brak
 — Polska: Kielczany koło Klejw, woj. białostockie¹³.

Z pomocą przyrostka -any (pochodnego od *nominativus pluralis* czes. -ané, pol. -anie) tworzą się nazwy mieszkańców określonych miejscowości, np. Olšany — „wieś ludzi w olszynie lub z Olšy”, Osvětmany — „wieś ludzi z Oświęcimia”. Nazwa Kelčany, staroczeskie Kelčěné, oznacza wieś ludzi z Kelča; por. Hodolany (część Ołomuńca) < * Hodoniňany, tj. „ludzie z Hodoniňa”; Olomučany, powiat Blansko — „ludzie z Ołomuńca” itp. Według Spala¹⁴ nazwa ta wywodzi się z morawskiego narzeczonego kel' — „kiełek, młoda trawa”, wszakże jak dowiódł Machek¹⁵, dyferencjacja między „Spitzzahn” a „Halm” jest późniejsza („kieł” — „kiełek”, „żdźbło” — przyp. tłum.).

- Kelč i c e — Czechy: brak
 — Morawy: 8,5 km na południe od Prostějova
 — Słowacja: brak
 — Polska: brak.

Przyrostek -ice w nazwie osobowej Kelec lub Kelek oznacza „wieś ludzi Kelcowych”.

- Kel n i k y — Czechy: wieś na południe od Libáni¹⁶
 — Morawy: 10 km na północ od Uherskiego Brodu

¹² Odpowiednikiem polskim byłaby tu nazwa wsi Klecza w pow. wadowickim, woj. krakowskie (przyp. tłum.).

¹³ Odpowiednikami polskimi byłyby tu chyba jeszcze nazwy trzech wsi na Podgórzu Krakowskim, które dziś brzmią Kleczany, ale niegdyś Kleczany — por. *Rejestr poborowy województwa krakowskiego z roku 1629*, Wrocław 1956 (przyp. tłum.).

¹⁴ J. Spal, *Místní jména obyvatelská zakončená na -any* [w:] *Sborník Vyšší pedagogické školy v Plzni*, Jazyk a literatura, t. I, Praha 1958, s. 74 i 76.

¹⁵ V. Machek, loc. cit.

¹⁶ Prof., t. II, s. 221.

— Słowacja: brak

— Polska: Kielniki koło Gąbina, woj. warszawskie.

Powyższa nazwa miejscowa jest liczbą mnogą od nazwy osobowej Kelnik — „człowiek z wielkim kłem”; szczególne znaki cielesne stają się często przyczyną nadania imienia — por. Břuchota (w nazwie miejscowej Břuchotin), Hlavoň, Kolenatý, Nohál, Zoubek. Nazwa osobowa Kelnik nie musi więc zawsze pełnić funkcji ochronnej. Miejscowa nazwa Kelníky znaczy „wieś rodziny Kelníků”¹⁷.

K l y — Czechy:

1. na miejscu dzisiejszego Vitězova, 6 km na półn.-zach. od Kolína,

2. 5 km na płd.-wsch. od Mělníka¹⁸

— Morawy: brak

— Słowacja: brak

— Polska: brak.

Owa nazwa miejscowa jest liczbą mnogą osobowej nazwy Kel i znaczy „wieś Klowej rodziny”.

Ch l o v y < * K l o v y — Czechy: 9 km na płd. od Dolnych Kralovic¹⁹

— Morawy: brak

— Słowacja: brak

— Polska: brak.

Ta nazwa miejscowa brzmiała pierwotnie raczej *Klov — „wieś Klowowa, Kłowów majątek” od nazwy osobowej Kel. Droga pluralizacji powstały Klovy, a w związku z gwarowym Kl- > Chl- później Chlovy. Jeśli chodzi o pluralizację, por. Klatov — dziś Klatovy.

Polskie nazwy nie mające analogii w Czechach, na Morawach lub na Słowacji przytaczamy tylko wedle *Spisu miejscowości PRL*, to znaczy bez znajomości źródeł historycznych (prócz nazwy Kielce), które są konieczne dla poprawnego objaśniania ich pochodzenia i tworzenia się.

Kielce — miasto wojewódzkie w Małopolsce — po raz pierwszy wspomniane było w 1213 r. w formie *in Kyelciam*²⁰. Nazwa ta jest właściwie nazwą rodową; Kielce są więc największą miejscowością całej Słowiańszczyzny, mającą nazwę typu rodowego²¹. Oznacza ona miejsce, „gdzie mieszka rodzina Kielcowa, Kielcowie”.

Według S. Rosponda²² nazwa Kielce ma znaczenie imienia pospolitego i powstała podobnie jak nazwa miejscowa Sielce. Również K. Długosz-Kurcza-

¹⁷ W ČV, s. 160 i 209, wywody niejasne, bo „trudno jest ustalić, o który tu z dwóch kel chodzi: 1. Hauzahn, 2. Halm”.

¹⁸ Prof., t. II, s. 253, 254.

¹⁹ Ibid., s. 14.

²⁰ F. Piekosiński *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej Sw. Wacława*, Kraków 1874—1883, t. I, s. 14.

²¹ Szerzej zob. H. Górniewicz *Rodowe nazwy miejscowe Wielkopolski, Małopolski i Mazowsza*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”, R. X, 1967, seria Filologia Polska, nr 3, Gdańsk 1968, s. 59 i 99; tenże *Rodowe nazwy miejscowe ziemi sieradzkiej i łęczyckiej*, „Onomastica”, R. XIII, Wrocław 1968, s. 77.

²² Por. H. Górniewicz *Rodowe nazwy miejscowe Wielkopolski...*, s. 99.

bowa²³ wywodzi nazwę Kielce od imienia pospolitego kel, kiel — „zab” i odwołuje się do paralelnej jakoby Ząbki pod Warszawą. Nazwa Ząbki jest wprawdzie synonimiczna w stosunku do Kielc, Kielek, jednakże tylko na płaszczyźnie antroponimicznej, kiedy chodzi o wspólne pospolite znaczenie „Spitzzahn”. Na płaszczyźnie toponomastycznej idzie w obu wypadkach o nazwy rodowe, w których przypadku pierwotne pospolite (lub też inne) znaczenie wyjściowej nazwy osobowej jest dla nas mało ważne²⁴.

Według *Spisu miejscowości PRL* moglibyśmy do nazw z rdzeniem kel-, kiel-zaszeregować poniższe nazwy: Kielcza, Kielczykowizna, Kielec, Kieleczka, Kielany, Kieliczawa, Kielnica, Kielniki, Kielno, Kielcz, Kielczany, Kielczawa, Kielczyno, Kielczew, Kielczewo, Kielców(ek), Kielczyn, Kielczyno, Kielki, Kielkowice, Kielkowo, Kielków²⁵. Ponieważ nie mamy pod ręką potrzebnych zapisów historycznych tych nazw, ich tłumaczenie byłoby z konieczności uproszczone albo nawet błędne, jeśli ich dzisiejsza forma różni się od postaci historycznej. Ograniczymy się więc tylko do niektórych uwag.

Kielec w woj. rzeszowskim: nazwa pochodząca bezpośrednio od nazwy osobowej²⁶.

Kielany w woj. białostockim: oznacza najprawdopodobniej „wieś ludzi z *Kieła, którzy mieszkają w Kiele” itp.²⁷ Zob. też niżej.

Kielnica w woj. warszawskim: nazwa powstała przez zamianę w rzeczownik przymiotnika kielna — od kiel, który wg M. Rudnickiego znaczy też „odziomek drzewa, pnia drzewnego po ścięciu”, gwar. kło — „poręba, na

²³ „Język Polski” 1967, s. 201.

²⁴ J. Pazdur (op. cit., s. 20—22), rozważając różne możliwości wytłumaczenia nazwy Kielce (pisanej też do XVI w. Klece lub Kliecze), uważał za najprawdopodobniejsze, że chodziło tu o określenie bliżej nie znanej zawodowej kategorii ludzi zwanych kielcami czy klecami, i przypuszczał, iż mogli oni stanowić ludność służebną wyrabiającą jakieś ostre, na kształt kłów zakończone narzędzia. Ostatnio (*Z prof. dr Janem Pazdurem rozmawia Ewa Olkuśnik-Dobrowolska*, „Przemiany”, t. II, Kielce 1971, nr 1, s. 20) tenże badacz wysuwa hipotezę, że nazwa miasta wywodzi się „od słowa klece — budownicowie grodzisk”.

Podobne stanowisko jak Śrámek zajmuje za to badająca nazwy miejscowe północnej Małopolski Maria Kamińska. Uważa ona w zasadzie Kielce za nazwę rodową, dopuszczając jednak możliwość, że chodzi tu o nazwę topograficzną określającą przenośnie teren górzysty. M. Kamińska *Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego*, Wrocław 1964—1965, cz. I, s. 89, cz. II, s. 260. Por. też Z. Guldon *Początki Kielc*, „Kwartalnik KTN” 1971, s. 45—46 (przyp. tłum.).

²⁵ I wiele innych (przyp. tłum.).

²⁶ Por. H. Borek *Nazwy osobowe w funkcji nazw miejscowych na Śląsku*, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, t. V, Wrocław 1966, s. 149—164; J. Spal *Osobní jména ve funkci místních*. „Onomastické práce”, t. III, Praha 1970, s. 260—266.

²⁷ Tę nazwę (podobnie jak Kielanowice — dawniej Kilianowice — w pow. tarnowskim, woj. krakowskie) można by raczej wiązać z chrześcijańskim imieniem Kilian, wymawianym także gwarowo jako Kielijan (przyp. tłum.).

której sterczy pełno odziomków”²⁸. Chyba toż znaczenie zawierają również nazwy Kielany i Kielno.

Kielczykowizna w woj. warszawskim: w nazwie występuje typowo średniopolski przyrostek -owizna²⁹.

*

Czeskie i morawskie nazwy miejscowe z rdzeniem kel- występują głównie w starszych i średnich warstwach toponimii i są związane z stosunkowo archaicznymi terenami osadniczymi lub ich szerokimi krańcami. Nie są znane z terenu Śląska i z obszaru kolonizacji średniowiecznej, np. z pogranicza czesko-morawskiego. Ciekawe też, że nie występują na Słowacji³⁰. Wydaje się, że słowackie nazewnictwo miejscowe bliskie jest grupie południowosłowiańskiej, w której nazw pochodnych od rdzenia kel- również brak. Z polskiej toponomastyki zwracamy uwagę na poznańsko-lubelski obszar nazw typu Kielczew.

Można sądzić, że częste używanie rdzenia kel- w nazewnictwie miejscowym Czech, Moraw i Polski odślania jeden ze starodawnych pobratymczych związków, jakie łączą oba języki i narody.

²⁸ M. Rudnicki *Nazwy rzeczne Gildnica, Ukleja, Sąpolnia i pokrewne*, „Onomastica”, R. IX, 1964, s. 197—198; H. Borek, *Zachodniosłowiańskie nazwy toponimiczne z formantem -bn-*, Wrocław 1968, s. 121.

²⁹ H. Safarewiczowa *Nazwy miejscowe typu Mroczkowizna, Klimontowszczyzna*, „Prace Onomastyczne”, t. II, Wrocław 1956, s. 26.

³⁰ Sam Autor wymienia jednak wyżej pojedyncze nazwy typu kel- ze Śląska i Słowacji (przyp. tłum.).

ЧЕШСКИЕ ОТЗВУКИ НАЗВАНИЯ КЕЛЬЦЕ

Чешские исследователи истории Л. Госак и языковед Р. Шрадек включились в спор по поводу происхождения названия Кельце.

Госак, указывая на родство ранней польской и чешской топонимии, занялся в частности северно-моравским городком Кельчь. Она представляет собой древний центр заселения, упомянутый впервые в достоверном письменном источнике в 1247 году. Кельчь поддерживала торговые отношения с Силезией и Словакией, перед 1247 г. перешла из рук монарха в руки оломоуцкого епископа, после 1267 г. получила городские права. Она была центром епископских владений и в то же время укрепленным градом и в средневековье развивалась аналогично городу Кельце.

Шрадек рассматривает группу славянских наименований, образованных от корня Кел-, обозначающего, главным образом, „Кел” (клык). Он считает, что данные названия встречаются единственно на территории Чехии и Польши. Они связаны с древнейшими пластами западно-славянского заселения. По мнению автора названия этого типа восходят к старославянскому имени Кель, Кел, Келец и т.д., связанному с магическими обрядами. После подробного обсуждения форм топонимических названий с корнем Кел-, встречающихся в Чехии, Шрадек переходит к названию города Кельце. Исследователь считает, что это название имело родовой характер и обозначало место жительства рода Кельцев.

CZECH REPERCUSSIONS OF THE NAME KIELCE

Two Czech investigators, Ladislav Hosák, historian, and Rudolf Šrámek, linguist, have joined the discussion on the derivation of the name Kielce.

Hosák, demonstrating the concurrence of the older Polish and Czech toponymics, deals with the north-Moravian country town Kelč. It was an ancient centre of settlement, mentioned for the first time in 1247 in a reliable written source. Kelč maintained trade relations with Silesia and Slovakia. Before 1247 it was transferred from the Royal demesne to that of the Olomouc bishopric, and after 1267 it was granted the municipal charter. Kelč, being a stronghold, was also the centre of bishop's estates, and its growth in the Middle Ages was basically analogous to that of Kielce.

Šrámek considers the group of Slavonic names derived from the root “kel-” which in principle denotes “kiel” (fang). He thinks that these names actually occur only on the Polish and Czech territories. The pertinent local names are connected with the oldest strata of the West Slav colonization. According to the author, the names of this type are derived from the old-Slavonic personal name associated with magic — Kel, Kieł, Kielec, etc. Having made a detailed review of the forms of toponymic names derived from the root “kel-” and encountered on the Czech territories, Šrámek passes on to Kielce itself, which he considers to be a family name denoting the “place where the Kielce family lives”.